

**SZENT ISTVÁN EGYETEM
GÖDÖLLŐ
GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK DOKTORI ISKOLA**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**A MAGYAR GABONAÁGAZAT –KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A BÚZA- ÉS
KUKORICAÁGAZATRA – FOLYAMATAI HAZÁNK
EURÓPAI UNIÓHOZ TÖRTÉNT CSATLAKOZÁSÁT KÖVETŐEN**

Készítette:

Kató Norbert

Témavezető:

Dr. Villányi László
egyetemi tanár, a közgazdaságtudomány kandidátusa

és

Dr. Sikos T. Tamás
egyetemi tanár, az MTA doktora

Gödöllő

2009

A doktori iskola

megnevezése: Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás és Szervezéstudományok

vezetője: Dr. Szűcs István
egyetemi tanár, az MTA doktora
SZIE, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
Gazdaságelemzési Módszertani Intézet

témavezető: Dr. Villányi László
egyetemi tanár, a közgazdaságtudomány kandidátusa
SZIE, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

társ-témavezető: Dr. Sikos T. Tamás
egyetemi tanár, az MTA doktora
SZIE, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

.....
A társ-témavezető jóváhagyása

1. BEVEZETÉS

1.1 A téma aktualitása és jelentősége

„Senki sem boldogulhat addig, amíg meg nem tanulja, hogy a föld felszántásában legalább annyi méltóság van, mint egy költemény megírásában.”

(Booker T. Washington)

Magyarország számára mérőföldkőnek számított az **Európai Unióhoz történő csatlakozás**, amely jelentős változást jelentett a gabonaágazat számára is. Az uniós csatlakozással tagjai lettünk a 450 millió fogyasztót számláló EU-nak, a világ egyik legnagyobb gabonapiacának. Megváltozott a gabonapiaci szabályozási környezet és a támogatási rendszer, életbe lépett a gabonaintervenció, valamint számos kereskedelmi korlátozás megszűnt. Mindezek hatására a gabonaágazat jövedelmezősége is nagymértékben változott. A csatlakozás óta eltelt négy gazdasági év a mezőgazdaság sajátosságait figyelembe véve ugyan rövid időszaknak számít, de lehetőséget ad a csatlakozás magyar gabonaágazatra (különösképpen a búza- és kukoricaágazatra) gyakorolt hatásának vizsgálatára. Bár az időjárás változékonyságából adódó termelésingadozásokat nehéz kiszűrni, bizonyos tényezők vizsgálata révén következtetéseket lehet levonni a változások irányára, mértékére vonatkozóan. A változások ismerete irányt adhat a gabonaágazat szereplőinek tevékenységük további sikeres folytatásához. Fentiek adják **témám aktualitását**.

Magyarország gabonaágazata (elsősorban a búza- és a kukoricatermesztése) nemcsak EU szinten érdemel figyelmet, hanem világviszonylatban is. Magyarország gabonatermő területe 3 millió hektárt tesz ki, amely 0,4 százaléka a világ 700 millió hektáros, és 5 százaléka az EU-27 60 millió hektáros gabonatermő területének. Hazánk a világ 2 milliárd tonnás gabonatermesztéséhez 13 millió tonnával járul hozzá, miközben az EU-27 270 millió tonnányi gabonatermesztésének 4 százalékát adja. Magyarország gabona átlagtermése felülmúlja a világ átlagtermését, és közel azonos az EU-27 átlagával. Magyarország két fő gabonanövénye a búza és a kukorica. Hazánk a világ búza- és kukoricatermesztésében nagyobb jelentőséggel bír, mint a gabonatermesztésbeni súlya. A világ búza- és kukoricatermő-területéből kevesebb mint 1 százalékkal, búza- és kukorica-termésmennyiségéből pedig 1-1 százalékkal részesedünk. Az EU-27 búzatermő területéhez és búza termésmennyiségéhez 4-4 százalékkal járulunk hozzá. Az EU-27 kukoricatermesztésében betöltött szerepünk ugyanakkor kiemelkedő, hazánk területbeni és termésmennyiségbeni részesedése egyaránt 12 százalék. A magyar gabonaágazat világkereskedelmi súlya nagyobb a termelésben betöltött szerepénél. A világ gabona- és búzaexportjának 1-1 százaléka, kukoricaexportjának mintegy 2 százaléka indult Magyarországról. Hazánk az EU-27 gabona és búzaexportjának 4-4 százalékát, kukoricaexportjának pedig 12 százalékát adja. Hazánk a gabonaexportőr országok rangsorában, a nagyfokú koncentrátságnak köszönhetően kedvező helyezést ér el. Magyarország a világ 16. gabona-, 12. búza- és 7. kukoricaexportőr országa. Fenti számok jól mutatják hazánknak a világ és az EU-27 gabonapiacán belül elfoglalt pozícióját. Magyarország termőterület, termésmennyiség és export alapján a világ kicsi, ugyanakkor az Európai Unió közepes méretű gabona- és búzapiaci szereplője, miközben az európai kukoricapiacra betöltött szerepe meghatározó. A magyar gabonaágazat súlyát nemcsak a világ és az EU-27 viszonylatában, hanem a magyar mezőgazdaságban betöltött szerepe is mutatja. Az ágazat súlyát jelzi, hogy a gabonaágazat a mezőgazdaság kibocsátásának mintegy 20 százalékát adja. Gabonaágazatunk külkereskedelmi szempontból is jelentős, a teljes mezőgazdasági és élelmiszeripari exportnak, illetve az agrár-külkereskedelmi aktívumnak mintegy 20 százalékát adja. **A magyar gabonaágazatnak, ezen belül**

a búza- és kukorica-termesztésnek a világ és az EU-27 gabonaágazatában, valamint a magyar mezőgazdaságban betöltött szerepe jól mutatja témám jelentőségét.

Hazánk az Unió tagság előtt önállóan – bizonyos külső tényezők figyelembevételével, – döntött a mezőgazdaságot és gabonaágazatot érintő kérdésekben. A többi tagállamtól függetlenül hozhatott termelésszabályozó intézkedéseket, alkalmazhatott támogatásokat, avatkozhatott be a gabonapiacba, befolyásolhatta a piaci szereplők döntéseit. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás előtt a szakemberek azt valószínűsítették, hogy a magyar gabonaágazat a csatlakozás nyertese lesz, a gabonaintervenció és a támogatások felértékelik a gabonaágazatot, az uniós tagság a gabona számára biztosabb és magasabb áron történő értékesítést eredményez, a jövedelembiztonság mellett jövedelmezőbbé is válik a gabonatermesztés.

Az uniós tagság sok újdonságot hozott a gabonaágazatba, a csatlakozás gabonaágazatra gyakorolt tényleges pozitív és negatív hatásainak megítélése nem egyszerű feladat, alapos kutatást és vizsgálatokat igényel a hatások számszerűsítése. Értekezésem felépítése és gondolatmenete ezen kérdések köré rendeződik. Célkitűzéseimet annak érdekében fogalmazom meg, hogy feltárjam, történtek-e változások a magyar gabona, elsősorban búza- és kukoricapiacra az EU-csatlakozást követően az azt megelőző állapothoz képest, és ha igen, milyenek. Mivel a hazai búza és kukoricaágazat termőterületbeli és termésmennyiségbeli súlya alapján a teljes gabonaágazat csaknem 90 százalékát lefedi, a búza és kukoricaágazatra kapott eredményeimből a teljes hazai gabonaágazatra vonatkozóan is következtetéseket lehet megfogalmazni. Az értekezés elkészítéséhez használt anyag és módszer kiválasztása során arra törekszem, hogy objektív képet kapjak a gabonaágazatban lezajlott folyamatokról.

1.2 Célkitűzések

Értekezésem elkészítése során célom, hogy bemutassam **hazánk gabonaágazata, de elsősorban a két legnagyobb jelentőségű gabonaféle, a búza és a kukorica helyzetét a világ és az Európai Unió gabonapiacán belül**, valamint meghatározzam a magyar gabonaágazatnak a világ és az EU gabonaágazatában elfoglalt helyét. Ezt azért tartom fontosnak, mert a világ- és az EU szintű vizsgálatok alapján nyílik lehetőség a magyar gabonaágazati történéseinek, azok okainak alaposabb megismerésére.

Célom, hogy a lehető legszélesebb aspektusból megvizsgáljam és bemutassam, milyen folyamatok, változások mentek végbe **a magyar gabona, elsősorban búza- és kukoricapiacon** az elmúlt négy évben. Ennek kapcsán felvázoljam a csatlakozás előtti gabonapiaci helyzetet, szabályozási környezetet, majd értékeljem az EU-csatlakozás hatására bekövetkezett piaci és szabályozási változásokat. Vizsgálataim középpontjában a szabályozásban, termelésben, felhasználásban, kereskedelemben pénzügyi viszonyokban, bekövetkezett változások, és ezen változások okainak feltárása, bemutatása, valamint hatásainak számszerűsítése áll. A vizsgálható területek skálája természetesen ennél szélesebb, azonban az értekezés keretei nem teszik lehetővé ennél több terület részletes és alapos vizsgálatát.

Mindezek alapján az alábbi hét pontban megfogalmazott kérdések megválaszolásával kívánom bemutatni a magyar gabona, elsősorban búza- és kukoricapiacon az EU-csatlakozást követően végbement változásokat és kutatásaim eredményeit:

- Befolyásolta-e az EU-csatlakozás a magyar búza- és kukoricatermesztő terület, termésmennyiség alakulását?
- Történtek-e változások a hazai búza- és kukorica-felhasználásban EU-csatlakozásunkat követően?
- Hatással volt-e a csatlakozás a gabonaexportra? Sikerült-e integrálódunk a közös gabonapiacba?
- Volt-e hatása EU-csatlakozásunknak a hazai búza- kukorica-felvásárlási árak éven belüli ingadozására, a búza/kukorica árárányra?
- Változtak-e a magyar gabonatermesztés árbevétel-költség-jövedelem viszonyai?
- Változtattak-e a magyar termelők a búza- és a kukoricaértékesítés időzítésén?
- Mekkora többletbevételt jelentett a csatlakozás a hazai búza- és kukoricapiac szereplői számára?

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Értekezésemet a doktori iskola elvárásai szerint a bevezető és záró fejezeteken kívül két fő szerkezeti egységre bontottam. Az Irodalmi áttekintésre és a kutatási eredményeimet összefoglaló Eredmények fejezetre.

Ahol értekezésemben **gabonaágazatról** beszélek, ott az **ágazatot egészként vizsgálom** (a gabona megnevezés alatt a gabonafélék körébe tartozó termékeket, így a búza, kukorica, árpa, rozs, stb. termékeket értem). A hazai gabonapiaci helyzet EU-csatlakozás után bekövetkezett változásainak megismerése és elemzése érdekében egyes folyamatok (például piaci ár, értékesítési szokások, stb.) vizsgálata termék szinten válik szükségessé. Ebben az esetben vizsgálataimat **búzára és kukoricára** végzem, a dolgozatban feltüntetve a termék szintű elemzéseket. A két termék gabonatermesztésben elfoglalt helye alapján az így kapott eredményekből a gabonaágazatra vonatkozó megállapításokat lehet tenni, a gabonaágazat egészére vonatkozó következtetéseket lehet levonni.

Az értekezés elkészítéséhez a szakirodalmi áttekintés és elemzés mellett adatgyűjtés és feldolgozás, statisztikai vizsgálatok, kvantitatív elemzés, modellszámítás és SWOT-analízis **módszereket használtam**.

1. Szakirodalmi áttekintés, elemzés

A gabonapiaci folyamatok megértéséhez tanulmányoztam és kritikusan értékeltem a vonatkozó szakirodalmat. Elsősorban az AKI tanulmányait, az OECD, az EUROQUALITY és az EC DG AGRI tudományos munkáit vettem alapul, amelyet kiegészítettem hazai és uniós szakemberek véleményével. A jogszabályi háttér áttekintése alapján felvázoltam a szabályozásbeli változásokat is.

2. Adatgyűjtés

Az ágazatban bekövetkezett gazdasági változások számszerűsítéséhez az AKI teszüzemi adatait, a FAOSTAT, az EUROSTAT, a KSH és az MNB adatbázisaiból lekérdezett adatokat használtam fel, mivel ezek felelnek meg leginkább a reprezentativitásra, aktualitásra, összehasonlíthatóságra vonatkozó követelményeknek.

A világ és az EU országainak gabona, búza, kukorica betakarított területre, termésmennyiségre, felhasználásra, exportra, importra, gabonaárakra vonatkozó adatainak elemzéséhez jellemzően az 1990-2006. közötti időszakot (ahol rendelkezésre álltak, ott ennél frissebb adatokat is) vettem alapul. Ezeknek a hosszabb idősoroknak a vizsgálata lehetővé teszi, hogy az EU-csatlakozás előtt elkezdődött folyamatok ismeretében vizsgáljam a 2004. utáni időszakot.

3. Adatfeldolgozás, elemzés

A kapott adatokat a Microsoft Excelben rendszereztem, majd azok elemzésével megvizsgáltam az ágazatban végbement változásokat. Grafikus ábrázolással meghatároztam a változások fő irányát, átlag- és arányszámítást végeztem, az adatsorok szélsőértékei alapján megállapítottam az adatsorok terjedelmét. Az egyes tényezők közötti összefüggések feltárásához a Microsoft Excel mellett MINITAB for Windowst használtam.

4. Statisztikai vizsgálatok, kvantitatív elemzés

Statisztikai módszerekkel kívántam kimutatni, hogy a búza és kukorica magyarországi felvásárlási árában milyen mértékű, EU-csatlakozásunknak tulajdonítható, változás következett be. A Microsoft Excelben rendszerezett adatokat felhasználva a MINITAB segítségével végeztem el a számításokat. A vonatkozó szakirodalom (HARNOS szerk. 1993, KEMÉNY – DEÁK 1998, STATSOFT, INC. 2007) áttanulmányozása alapján a statisztikailag kimutatható árfelhajtó hatás vizsgálatához a korreláció és a regresszióanalízis módszerét választottam. A korreláció és regresszióanalízis valószínűségi változók közötti kapcsolat milyenségének és szorosságának vizsgálatával foglalkozik. Első lépésként meghatároztam azt az alapvető kevés tényezőt, amely hatással van a hazai gabonapiaci árakra, majd ezek csatlakozás előtti időszakra vonatkozó adatai alapján lineáris regressziós egyenletet készítettem. Az egyenlet, illetve a független változók csatlakozás utáni értékei alapján kiszámítottam a csatlakozás elmaradása esetén a 2004-2007-es időszakra feltételezett felvásárlási árakat. Az így kiszámított és a tényleges felvásárlási árak különbsége adja az EU-csatlakozásunk okozta többlet felvásárlási árat. Az eredményeket KEMÉNY S. – DEÁK A. (1998 és HARNOS szerk. (1993)), valamint STATSOFT, INC. (2007) alapján értékeltem. Az eredmények értelmezéséhez szükséges legfontosabb ismereteket a következőkben foglalom össze. A korrelációs együttható $-1,00$ és $+1,00$ közötti értéket vehet fel. A $-1,00$ érték tökéletes negatív korrelációt jelent, a $+1,00$ érték tökéletes pozitív korrelációt jelent. A $0,00$ érték a korreláció hiányát jelenti. A korrelációs mátrixban szereplő változók lettek a lineáris regressziós függvény magyarázó változói $(x_1, x_2, \dots, x_n)$, és azt az $y = b_0 + b_1x_1 + \dots + b_nx_n$ függvényt kerestem, amely a legkisebb négyzetek elve szerint legjobban illeszkedik a megfigyelési pontokhoz, azaz a hazai búza- és kukoricafelvásárlási árakhoz. A regresszióanalízis során a Student próbastatisztika értéke (T), valamint az ehhez a próbastatisztika értékhez kiszámított P valószínűség, mutatja az egyes független változók hatásának jelentőségét. Jelentős hatásúak azok a változók, amelyekre P kicsi vagy T abszolút értéke nagy. A determinációs együttható (R-sq) méri a függvény illeszkedésének jóságát, azt mutatja meg, hogy a függő változó varianciája hány százalékban magyarázható a kiindulási adatok varianciájával. R-sq értéke függ a modell paramétereinek számától, több magyarázó változó esetén nagyobb lehet akkor is, ha a leírás nem javult ténylegesen. Ezt az igazított érték (R-sq adjusted) kiszámításával lehet figyelembe venni.

Vizsgálataimnak lényeges eleme, hogy az árfelhajtó hatás kereslet-kínálati megközelítésben történő megállapításánál nem naptári éves átlag felvásárlási árat, hanem a KSH által közölt havi búza- és kukoricafelvásárlási árakból gabonapiaci évre (búza esetén július-június, kukorica esetén október-szeptember) képzett átlagárat alkalmaztam. Ezeket az éves átlagárakat 1990. évre diszkontáltam. Az árfelhajtó hatás európai árak alapján történő megállapításánál búza esetében 17, kukorica esetében 10 ország euróban megadott árait, illetve az EU-15-ök minimum, maximum, illetve átlagárát vontam be a vizsgálatba, az EUROSTAT 1993-2006. közötti időszakra vonatkozó adatközlése alapján.

5. Modellszámítás

HUZSVAI et al. (2005) a modellek alkalmazását a tudományos megismerés nélkülözhetetlen elemének tartja, amelyet ma már szinte minden tudományterületen alkalmaznak. Napjainkban ugyanis a legtöbb természeti, mezőgazdasági folyamat és jelenség túlságosan összetett, amely megakadályozza, hogy egyszerűen vizsgálható, működésében elemezhető legyen. A modell a bonyolult valóságos rendszert képezi le, egyszerűsített formában, ezért kutatássegítő eszköznek tekinthető. Célja az eredeti jelenség tanulmányozása vagy bemutatása.

Az EU-csatlakozás magyar búza- és kukoricapiacra gyakorolt hatásának számszerűsítésére, elemzésére modellt alkotok, amelynek alkalmazásával lehetőség nyílt a csatlakozás okozta többletbevételek kimutatására. Ennek segítségével határozom meg, hogy országos szinten mekkora

közvetlen támogatásban részesültek a magyar búza és kukoricatermesztők, a búza és kukorica felvásárlási árában milyen mértékű változás következett be EU-csatlakozásunknak köszönhetően, és azt, hogy az intervenciónak köszönhetően mekkora intervenció-s többlet árbevételhez, illetve raktárbérleti díjhoz juthattak az ágazat szereplői. Továbbá a modell segítségével bemutatom ezen összegek forrását, illetve azt, hogy mely piaci szereplők voltak a többletforrás hasznélvezői. A modell segítségével külön vizsgálom a búza- és a kukoricapiacot az 1999-2007. közötti időszakra vonatkozóan, majd összesítem a kapott eredményeket. Az így kapott összegeket egy hektárra, illetve egy tonna termésre is kivetítem, hogy mikro szinten is szemléltessem az eredményeket. A számításokat Microsoft Excelben végzem. Számításaimhoz az AKI tesztüzemi adatai, az MVH támogatásokra vonatkozó adatai és a KSH termelési adatai szolgáltak alapul.

6. SWOT- elemzés

Értekezésem eredményeit SWOT analízissel egészítettem ki, amely a magyar gabonaágazat erősségeinek, gyengeségeinek, valamint lehetőségeinek és veszélyeinek elemzését tartalmazza.

A SWOT elnevezés a Strengths - erősségek, Weaknesses - gyengeségek, Opportunities – lehetőségek, Threats – veszélyek angol nyelvű szavak kezdőbetűiből ered. Magyarországon a szakirodalom gyakran a GYELV – mátrix elnevezést használja. (KARÁCSONY 2008) ROÓZ (2007) alapján a SWOT - stratégia a külső környezet és a belső erőforrások között keresi a megfelelő összhangot. Összefoglalva tartalmazza a korábbi vizsgálatok eredményeit, könnyen áttekinthető formába hozza azokat, ezáltal kézenfekvővé és szemléletesebbé teszi azt. A SWOT - elemzés a belső környezet vizsgálata alapján az azonosítható erős és gyenge pontok meghatározásával kezdődik. Az erősségek azokat az erőforrásokat (ez alatt a megszerzett képességek, kedvező helyzet is értendő) tartalmazza, amelyekben az ágazat előnyöket élvez. A gyengeségek ezzel szemben azok az erőforrások, amelyekben az ágazatnak versenyhátránya van. A külső környezet elemzése ad képet az ágazat előtt álló lehetőségekről és a fenyegetésekről. A lehetőségek azok a külső, befolyásolhatatlan tényezők, amelyek kedvező feltételeket teremtenek a fejlődés számára. A fenyegetések azok a külső hatások, amelyek az ágazatot kedvezőtlenül befolyásolják, illetve korlátozzák fejlődését. Külső hatásokat az ágazat nem tudja befolyásolni, csak alkalmazkodni tud hozzájuk.

A SWOT - mátrix elkészítéséhez objektív elemzéseket, szakértői becsléseken alapuló eljárásokat lehet alkalmazni. Az elemzés során azonosítani kell a legfontosabbnak ítélt 8-10 tényezőt, hatásuk mértékét, fontosságukat, majd ezeket a SWOT - mátrix négyzetekben kell elhelyezni. (ROÓZ 2007) Értekezésemben a gabonaágazatra vonatkozó SWOT - mátrix elkészítését az indokolta, hogy segítségével ráirányíthatom a figyelmet a hazai gabonaágazat erős és gyenge pontjaira, mi az, ami jól működik és célszerű megtartani a mai rendszerünkben, továbbá min szükséges változtatni. Milyen esetleges további lehetőségeket és veszélyeket kell figyelembe venni, amely hozzájárulhat a magyar gabonaágazat további sikeres működtetéséhez.

3. EREDMÉNYEK

Kutatómunkám során kapott eredményeimet az alábbiak szerint összegzem:

A gabonapiaci folyamatok megértéséhez tanulmányoztam a vonatkozó szakirodalmat. A jogszabályi háttér áttekintése alapján felvázoltam a szabályozásbeli változásokat. Az ágazatban bekövetkezett gazdasági változások vizsgálatához, számszerűsítéséhez az AKI tesztüzemi adatait, valamint a FAOSTAT, az EUROSTAT, a KSH és az MNB adatbázisaiból lekérdezett adatokat használtam fel. Az EU-csatlakozás árfelhajtó hatásának kimutatására statisztikai vizsgálatokat végeztem. Ezt követően modellszámításon keresztül bemutattam, hogy mekkora többletbevételt jelentett EU-csatlakozásunk a gabonaágazat számára. Értekezésem eredményeit a gabonaágazat SWOT analízisével egészítettem ki.

Vizsgálataim alapján megállapítottam, hogy a szabályozási környezetben jelentős változások mentek végbe hazánkban. 2004-től a közösségi agrár- és vidékfejlesztési jogszabályok hatályossá váltak, így ezektől eltérő, vagy ezek érvényesülése ellen ható hazai szabályozás sem maradhatott hatályban. A kötelezettségek alól néhány kivételt igényeltünk és kaptunk, miközben egyes támogatástípusok teljes körű bevezetése csak átmeneti idő alatt megy végbe.

Kutatómunkám során nagy hangsúlyt helyeztem a magyar búza- és kukoricatermesztés, -felhasználás, -külkereskedelem és a jövedelemviszonyok vizsgálatára. Ennek alapján arra az eredményre jutottam, hogy hazánkban a búza és a kukorica vetésterülete már az ezredfordulót követően kiegyenlítőddött, és az EU-csatlakozást követően nem történt változás a vetés-szerkezetben. Ugyanakkor a gabonafélék termésmennyiségén belül megnövekedett a kukorica aránya, a búzáé pedig visszaesett. Ennek a súlyeltolódásnak az oka a kedvező időjárás. A magyar belföldi gabona-felhasználást a korábbi időszakhoz hasonlóan csökkenés jellemezte 2004. után is, azonban a csökkenés üteme mérséklődött. A magyar búza és kukorica exportpiacaiban jelentős átrendeződés következett be. A teljes magyar búza- és kukoricaexporton belül az EU-15-ökbe irányuló export aránya jelentősen nőtt a csatlakozást követően. Ez azt bizonyítja, hogy a kereskedelmi korlátok megszűnése után a magyar gabona versenyképes tud lenni nagyobb távolságokban is. Ezzel párhuzamosan a magyar gabonafelvásárlási árak egyre jobban megközelítették az EU-15-ök árait. Ezeket a változásokat úgy értékelem, hogy megkezdődött a magyar gabona egységes piaci integrációja. Ugyanakkor a külpiazi értékesítés továbbra is a belpiaci feleslegek levezetésére irányult, és a piaci szereplők nem törekedtek a gabonából deficités régiók speciális igényeinek céltudatos, vertikálisan szervezett, rendszeres kielégítésére. A gabonatermesztés jövedelmezőségében szintén nagy változások mentek végbe. Mind a búza, mind a kukorica esetében jelentős ugrás következett be a hektáronkénti termelési értékben 2004-től kezdődően, amely növekedés nagyrészt a közvetlen támogatásoknak köszönhető. A termelési érték ugrásszerű növekedésének és a költségek enyhe növekedésének együttes hatására a hektáronkénti jövedelem jelentősen megnövekedett.

Eredményei számszerűsítésére modellt alkottam, amelynek segítségével meghatároztam, hogy mekkora többletbevételhez jutottak a magyar búza- és kukoricapiac szereplői az EU-csatlakozást követően. A négy év alatti többletbevétel 360 milliárd Ft-ot tett ki, amely évente közel 40 ezer Ft-ot jelentett hektáronként. A piaci szereplők többletbevételeit alapvetően három tényezőnek tulajdonítottam, a közvetlen támogatásoknak, a statisztikailag kimutatható árfelhajtó hatásnak, valamint az intervenciónak. A többletbevétel -, amelynek haszonélvezői a termelők, a gabonakereskedők és a raktár-üzemeltetők voltak, - forrását az EU közös költségvetése, a nemzeti költségvetés és a fogyasztók jelentették.

Értekezésemben következtetéseket és javaslatokat fogalmaztam meg. Ennek során többek között megállapítottam, hogy további többletbevételt realizálhatnának a piaci szereplők, ha a logisztikai akadályok felszámolásával, a piaci igények célzottabb kielégítésével képesek lennének elérni a magasabb árú európai piacokat. Emellett a termelői jövedelmek tovább növekedhetnének az értékesítés időpontjának körültekintő megválasztásával, ugyanis akárcsak korábban, a termelők az EU-csatlakozás után is a betakarítást követő első három hónapban értékesítik az egész évben értékesített búza- és kukoricamennyiségnek átlagosan a 70 százalékát.

Az EU-csatlakozás hozta jövedelembőség és jövedelembiztonság jó alapot teremt a búza- és kukoricapiaci szereplők számára a következő évek jövedelmező gazdálkodásának megalapozására, továbbá arra, hogy felkészüljenek a termelési költségek várható emelkedése, a gabonaárak reálértékének csökkenő tendenciája és az új versenytársak megjelenése, a meglévők megerősödése által támasztott kihívásokra.

Végezetül úgy értékelem, hogy értekezésemben sikerült bemutatnom az EU-csatlakozást követő magyar búza- és kukoricapiac legfontosabb folyamatait, valamint a gyakorlatban is hasznosítható következtetéseket levonni. Mivel a két termék a hazai gabonaágazatot a korábban leírtak szerint jelentősen lefedti, eredményeimből a gabonaágazat egészét érintő folyamatokra is következtetni lehet.

4. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ EREDMÉNYEK

A bevezetésben megfogalmazott célkitűzések figyelembevételével, kutatásaim alapján az új és újszerű tudományos eredményeimet az alábbiak szerint összegzem:

- Az ezredfordulót követően Magyarországon a búza és a kukorica vetésterülete kiegyenlítődött. A vetés-szerkezetben az EU-csatlakozást követően nem történt változás.
- A magyar belföldi gabona-felhasználást a korábbi időszakhoz hasonlóan csökkenés jellemezte 2004. után is, azonban a csökkenés üteme mérséklődött.
- A teljes magyar búza- és kukoricaexporton belül az EU-15-ökbe irányuló export részesedése 27%-ról 60%-ra nőtt a csatlakozást követően. Ez azt bizonyítja, hogy a kereskedelmi korlátok megszűnése után a magyar gabona versenyképes tud lenni nagyobb távolságokban is. Ezzel párhuzamosan a magyar gabonafelvásárlási árak egyre jobban megközelítették az EU-15-ök árait. Ezeket a változásokat úgy értékelem, hogy megkezdődött a magyar gabona egységes piaci integrációja.
- A búza/kukorica árárány csökkenése már jóval EU-csatlakozásunk előtt elkezdődött. A 2000. előtti időszakban a búza felvásárlási ára többször 40-50%-kal is meghaladta a kukoricáét, majd az ezt követő időszakban a piac már legfeljebb 20-30%-kal tartotta értékesebbnek a búzát, mint a kukoricát. 2005-2006-ban az intervenció felvásárlás időszakában jól megfigyelhető az intervenció árkiegyenlítő hatása. Ezt követően azonban azokban az években, amikor az intervenció ténylegesen nem jelent értékesítési alternatívát, a búza ára továbbra is 20-30%-kal képes volt meghaladni a kukorica árát.
- Mind a búza, mind a kukorica esetében jelentős ugrás következett be a hektáronkénti termelési értékben 2004-től kezdődően, amely növekedés nagyrészt a közvetlen támogatásoknak köszönhető. A termelési érték ugrásszerű növekedésének és a termelési költségek enyhe növekedésének együttes hatására a hektáronkénti jövedelem jelentősen megnövekedett. A 2004. előtti ötéves időszak átlagában a búza- és a kukoricatermesztés hektáronkénti jövedelme azonos volt, azonban az EU-csatlakozásunk óta eltelt négyéves időszakban a kukorica 50%-kal nagyobb jövedelmet termelt, mint a búza.
- EU-csatlakozásunknak köszönhetően 2004-ben és 2005-ben 130 milliárd Ft és 100 milliárd Ft, 2006-ban és 2007-ben mintegy 60-60 milliárd Ft többletbevételhez jutottak a búza- és kukoricapiaci szereplők. Ez egy hektárra vetítve az első két évben mintegy 50 ezer Ft, 2006-2007-ben 30 ezer Ft, egy tonnára vetítve pedig 5-9 ezer Ft többletbevételt jelentett. Azaz árbevétel-arányosan 20-40% többletbevétel keletkezett. Ennek a négy év alatti, mintegy 360 milliárd Ft többletbevételnek a túlnyomó része (290 milliárd Ft) a termelőkhez áramlott közvetlen támogatás és a csatlakozás árfelhajtó hatása miatti többletbevétel formájában. A maradék 70 milliárd Ft intervenciónak köszönhető többletbevételnek csak kis része került a búza- és kukoricatermesztőkhöz, az nagyjából a gabonakereskedők és a raktárüzemeltetők bevételeit növelte.
- EU-csatlakozásunk óta a hazai termelők, akárcsak a csatlakozás előtti időszakban, a betakarítást követő első három hónapban értékesítik az egész évben értékesített búza- és kukoricamennyiségnek átlagosan a 70%-át.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

5.1. Következtetések

Kutatómunkám során gyakorlatban alkalmazható következtetéseket is levontam, amelyek segíthetik az ágazat szereplőinek munkáját, jövőre való felkészülését, a múltbeli események megértését. A kutatási eredményeim alapján, a bevezetőben megfogalmazott célkitűzések figyelembevételével következtetéseimet az alábbiak szerint összegzem:

1. Befolyásolta-e az EU-csatlakozás a magyar búza- és kukoricatermesztő terület, termésmennyiség alakulását?

- Az ezredfordulót követően a búza és a kukorica vetésterülete kiegyenlítődött, és 1,1-1,1 millió hektár körül alakult. A vetés-szerkezet stabilizálódási folyamata már jóval EU-csatlakozásunk előtt megkezdődött, és a csatlakozás miatt abban változás nem következett be.
- A gabonafélék termésmennyiségén belül bizonyos években megnövekedett a kukorica aránya, a búzáé pedig visszaesett. Ennek a súlyeltolódásnak az oka az, hogy a kukorica hektáronkénti termésmennyisége jóval szélesebb intervallumban mozog, mint a búzáé. A kedvező időjárást sokkal bőségesebb terméssel hálálja meg, mint a búza. Emiatt közepes, illetve jó termésű években a kukorica országos termésmennyisége még azonos vetésterület mellett is jelentősen képes meghaladni a búzáét, kedvezőtlen időjárás esetén pedig megegyezik azzal.

2. Történtek-e változások a hazai búza- és kukorica felhasználásban EU-csatlakozásunkat követően?

- Az EU-csatlakozásunkat követően a belföldi gabona-felhasználásunkat a korábbi időszakhoz hasonlóan csökkenés jellemezte, azonban a csökkenés üteme mérséklődött 2004. után.
- A gabonaféléken belül a belföldi búza-felhasználásunkat viszonylagos stabilitás jellemezte, és trend nem figyelhető meg az alakulásában. A búza-felhasználás stabilitása annak volt köszönhető, hogy a szélsőséges években az élelmezési és takarmányozási célú felhasználás egymással ellentétesen változott.
- A belföldi gabona-felhasználás csökkenése elsősorban a kukorica takarmányozási célú felhasználásának visszaesésére vezethető vissza, amelynek negatív hatását enyhítette a kukorica élelmezési célú felhasználásának dinamikus növekedése.

3. Hatással volt-e a csatlakozás a magyar búza- és kukoricaexportra? Sikerült-e integrálódni a közös piacba?

- Az EU-csatlakozást követő időszakban a több bőtermésű év és a hazai felhasználás folyamatos csökkenése miatt növekedett az export árualap. Elsősorban az EU-15-vel folytatott kereskedelmünk élénkült fel, az EU-10-vel és az EU-n kívüli országokkal folytatott kereskedelem rovására. Az EU-15-ökbe irányuló export 27%-ról 60%-ra nőtt, az EU-10-be irányuló pedig 20%-ról 12%-ra csökkent. Az EU-val folytatott kereskedelem bővülésével párhuzamosan az EU-n kívüli országokba irányuló export részaránya 39%-ról 20%-ra csökkent. A szomszédos országokkal folytatott kereskedelmünk (bosnyák, szlovén, román) jelentősen visszaesett. Ebből arra következtethetünk, hogy a kereskedelmi korlátok megszűnését követően a magyar gabona versenyképes tud lenni a többi tagállamban termelt gabonával szemben még nagyobb távolságokban is.

- Kedvező változásnak értékelem azt a folyamatot, amelynek köszönhetően az export **egyre nagyobb hányada megy a közepes méretű**, és egyre kisebb hányada a nagy méretű **célpiaacainkra**. Ennek köszönhetően a magyar export egyre kevésbé lesz kiszolgáltatott egy-egy nagy importigényű ország adott évi gabonakeresletének.
- A búza és a kukorica felvásárlási ára az EU-15-ben csökkenő, Magyarországon emelkedő pályán mozgott az 1990-2007-es időszakban. Olyannyira, hogy a búza magyarországi felvásárlási ára 2003-tól, a kukoricáé pedig 2004-től kezdve meg is haladta az EU-15 minimum felvásárlási árait. Mind a búza, mind a kukorica hazai felvásárlási ára 2004-től az EU-15-ökben érvényesülő ártrendet követte. Eközben az EU-15-ön belüli áreltérések is jelentősen csökkentek.
- Az exportpiaci átrendeződésből, illetve az EU gabonaárainak magyar árakkal való összevetéséből arra következtettek, hogy megkezdődött a magyar gabona egységes piaci integrációja. Ugyanakkor van még fejlődési lehetőség, hiszen a hazai árak csak az EU-15 árainak minimuma körül alakulnak, illetve 2004-2005-ben az export árualap egy jelentős része nem volt képes elhagyni az országot, hanem az intervenció s raktárakba került.

4. Volt-e hatása EU-csatlakozásunknak a hazai búza- kukorica-felvásárlási árak éven belüli ingadozására, a búza/kukorica árárányra?

- A csatlakozást követően búzánál kismértékben csökkent, kukoricánál pedig növekedett az éven belüli áringadozási sáv. Mindezek hatására továbbra is jelentős éven belüli áringadozás figyelhető meg mindkét növénynél, és jelenleg is megéri készletezni, később értékesíteni az árut.
- Minden évben megfigyelhetünk egy olyan időszakot amikor jellemzően csökken az árkülönbség a két növény között, sőt időnként átmenetileg olcsóbbá is válhat a búza, mint a kukorica. Ezt a jelenséget a búza-betakarítás és a kukorica-betakarítás közötti időszakban (július-szeptember) tapasztalhatjuk. Ez a búzának a kukoricához viszonyított relatív áresése a július-szeptemberi időszakban EU-csatlakozásunk után is megfigyelhető.
- A búza/kukorica árárány csökkenés már jóval EU-csatlakozásunk előtt elkezdődött. A 2000. előtti időszakban a búza felvásárlási ára többször 40-50%-kal is meghaladta a kukoricáét, majd az ezt követő időszakban a piac már csak legfeljebb 20-30%-kal tartotta értékesebbnek a búzát, mint a kukoricát. A kukorica intervenció közelmúltban véghezvitt gyakorlati eltörlése miatt megszűnik az a mechanizmus, amely az árak intervenció s szintre történő süllyedése esetén megakadályozná a kukorica és a búza árának elszakadását egymástól.

5. Változtak-e a magyar gabonatermesztés árbevétel-költség-jövedelem viszonyai?

- EU-csatlakozásunkkal körülbelül egyidőben megtorpant a hektáronkénti árbevétel reálértékének csökkenő tendenciája, és a növekedés jelei mutatkoztak. Ugyanakkor azt is megfigyelhetjük, hogy az egymást követő években a hektáronkénti termésátlag sokkal szélesebb intervallumban mozgott, mint a hektáronkénti árbevétel. Vagyis a piaci ár valamelyest csillapítja a termésátlag-ingadozás okozta bevételváltozásokat.
- A búza esetében az alacsony termésű években relatíve magasabb árbevétel volt realizálható hektáronként, mint a jobb termésű években. Kukoricánál kevésbé figyelhető meg ilyen jellegű összefüggés. Ennek hátterében az állhat, hogy alacsony termésmennyiség esetén nagyobb verseny alakul ki a jó minőségű búzáért, és a felhasználók nagyobb áremelkedést is hajlandók elfogadni, ugyanakkor a kukorica, mint takarmánynövény könnyebben helyettesíthető, emiatt rossz termésű években sem lehet nagy áremelést érvényesíteni.

- 2004-től kezdődően mind a búza, mind a kukorica esetében jelentős ugrás következett be a hektáronkénti termelési értékben, amely növekedés jelentős részben a közvetlen támogatásoknak köszönhető. A hektáronkénti termelési költség növekedési üteme fokozódott, ugyanakkor a tonnánkénti termelési költség növekedési üteme 2004. után mérséklődött. Azaz nem beszélhetünk a termelési költségek EU-csatlakozásunk miatti egyértelmű növekedéséről. A termelési érték ugrásszerű növekedésének és a költségek enyhe növekedésének együttes hatására a hektáronkénti jövedelem jelentősen megnövekedett uniós csatlakozásunknak köszönhetően. Emiatt jelenleg a gabonatermesztés jövedelmezősége kimagaslónak mondható az egyéb mezőgazdasági tevékenységekhez viszonyítva. A búza és a kukorica termelési érték arányos eredménye a csatlakozás után 20% körül alakult, amely jelentősen meghaladja a 2004. év előtti időszak értékét.
- Figyelemreméltó változás, hogy amíg a 2004. előtti ötéves időszak átlagában a búza- és a kukoricatermesztés hektáronkénti jövedelme megegyezett, addig az EU-csatlakozás óta eltelt négyéves időszakban a kukorica 50%-kal nagyobb jövedelmet termelt, mint a búza. Sőt, két olyan év is volt, amikor a búzatermesztés közvetlen támogatás nélkül veszteséges lett volna, ugyanakkor a kukoricatermesztésnél ilyen nem tapasztalható. A két gabonaféle jövedelem-különbsége abból eredt, hogy a több mint másfélszeres hozamot produkáló kukorica mintegy másfélszeres hektáronkénti bevételt jelentett a termelőknek a búzához képest, miközben a kukorica termelési költségei ennél jóval kisebb mértékben haladták meg a búzáét.

6. Változtattak-e a magyar termelők a búza- és a kukoricaértékesítés időzítésén?

- A felvásárlási ár jelentős éven belüli ingadozása miatt a gabona értékesítésének időpontja jelentősen befolyásolja az elérhető árbevételt és ezen keresztül a jövedelem nagyságát. Vizsgálataim azt igazolták, hogy EU-csatlakozásunk óta nem történt jelentős változás ezen a téren, a termelők ugyanúgy viselkednek, mint csatlakozás előtt, azaz a betakarítást követő első három hónapban értékesítik az egész évben értékesített búza- és kukoricamennyiségnek átlagosan 70%-át. Emiatt a tárolás, finanszírozás költségeit bőségesen fedező áremelkedésből továbbra sem a termelők, hanem a kereskedők, felhasználók profitálnak. Ugyanis -országos adatokból is kimutathatóan- a kereskedők az éven belüli áremelkedés kihasználása érdekében közvetlenül a betakarítást követően felvásárolt gabona egy részét az év későbbi időszakában exportálják. Az értékesítés időpontját nemcsak a raktárkapacitás megléte, hanem a termelők piaci kapcsolatai, a megszokás és a termelők likviditási helyzete is jelentősen befolyásolja.

7. Mekkora többletbevételt jelentett a csatlakozás a hazai búza- és kukoricapiac szereplői számára?

- EU-csatlakozásunknak köszönhetően 2004-ben és 2005-ben 130 milliárd Ft és 100 milliárd Ft, 2006-ban és 2007-ben mintegy 60-60 milliárd Ft többletbevételhez jutottak a búza- és kukoricapiaci szereplők. Ez egy hektárra vetítve az első két évben mintegy 50 ezer Ft, 2006-2007-ben 30 ezer Ft, egy tonnára vetítve pedig 5-9 ezer Ft többletbevételt jelentett. Azaz árbevétel-arányosan 20-40% többletbevétel keletkezett. Ennek a négy év alatti, mintegy 360 milliárd Ft többletbevételnek a túlnyomó része (290 milliárd Ft) a termelőkhez áramlott közvetlen támogatás és a csatlakozás árfelhajtó hatása miatti többletbevétel formájában. A maradék 70 milliárd Ft intervenciónak köszönhető többletbevételnek csak kis része került a búza- és kukoricatermesztőkhöz, az nagyobb részt a gabonakereskedők és a raktárüzemeltetők bevételeit növelte.

- A fenti összegek három forrásból kerültek finanszírozásra. Az összeg nagy része (217 milliárd Ft) az EU közös költségvetéséből származott. Innen került finanszírozásra a SAPS, az intervencióra értékesített mennyiség többlet árbevétele, és az intervenció tárolási díj egy része. A második finanszírozási forrás a magyar költségvetés. Ebből került kifizetésre a top up összege és az intervenció tárolási díj maradék része (117 milliárd Ft). A harmadik forrást pedig a fogyasztók jelentik (28 milliárd Ft), mivel a búza és a kukorica felhasználásával készült termékek magasabb árain keresztül ők fizették meg az EU-csatlakozásnak a búza és a kukorica ára gyakorolt árfelhajtó hatása miatti többletbevételt. A források megoszlására jellemző, hogy az EU-ból származó összeg közel kétszerese volt minden évben a magyar költségvetés kiadásainak, a fogyasztók által finanszírozott rész pedig 2004-ben 23%-ot tett ki, a többi évben pedig 0%-ot.

Vizsgálataim során arra a további következtetésre jutottam, hogy a lineáris regresszió nem alkalmas arra, hogy a meghatározott országcsoportok gabonatermelése és –felhasználása (azaz kereslete és kínálata) alapján a hazai felvásárlási árakra jól illeszkedő függvényt képezzünk. Azonban néhány európai ország áralakulása alapján a hazai felvásárlási árakra lineáris regresszióval is jól illeszkedő függvény írható fel. A kukorica áralakulását leíró függvény illeszkedése sokkal jobb, mint a búzaára vonatkozóé. Ennek oka, hogy a kukoricapiac sokkal homogénebbnek tekinthető mint a búzapiac, a búzapiacra belül a különböző minőségű búzák alpiacai különíthetők el. Ezért a búzaárak vizsgálatánál figyelemmel kell lenni a különböző minőségű búzák piaci közötti különbségekre. További lényeges módszertani következtetésem az, hogy az árak, valamint export-import adatok vizsgálatánál, nem helyes a naptári éves átlagadatokat felhasználni, hanem célszerű a havi adatokból gabonapiaci évre (búza esetén július-június, kukorica esetén október-szeptember) képzett átlagokat alkalmazni. Az ilyen irányú törekvéseket azonban nehezíti, hogy nem mindig állnak rendelkezésre az adatok a megfelelő bontásban.

5.2. Javaslatok

A magyar gabonaágazat számára jelentős fejlődési lehetőséget biztosít a gabonatermesztés tradíciója, a kedvező éghajlati adottsága és az a tény, hogy 2004-től a világ egyik legnagyobb gabonapiaca, az EU tagja lett.

Az előrejelzések szerint Európa élelmiszerfogyasztása nem nő tovább, így a verseny fokozódására lehet számítani, ezért nélkülözhetetlen a termelési döntéseknél a hazai és exportpiaci igények fokozott figyelembe vétele. A termelést nem a rendelkezésre álló termelési tényezőknek, hanem a piaci igényeknek kell vezérelnie.

A hazai árak még mindig az EU-15-ök minimum árai alatt tartózkodnak, és bevétel-növekedésre tehetnénk szert, ha képesek lennénk elérni a magasabb árú piacokat. Ehhez szükséges a logisztikai akadályok felszámolása, amellyel jelentősen növelhető lenne a magyar gabona hatósugara, valamint az áru pozitív értelemben vett manipulálásával a piaci igényeket célzottabban ki tudnánk elégíteni. A bevételek maximalizálása érdekében további kutatást javaslok annak megállapítására, hogy mely tényezők határozzák meg a magyar búza- és kukorica-felvásárlási árakat, illetve milyen a kapcsolat ezen tényezők között. Ezen kapcsolatok ismerete segítséget nyújthatna a piaci szereplőknek bevételeik tervezéséhez.

Termelők számára javasolt az értékesítés időpontjának körültekintő megválasztása. A termény több részletben történő értékesítésével jelentős többletjövedelemre tehetnek szert. Ehhez a termelőknek az áru gazdaságos tárolására történő felkészülésen túl, az értékesítési csatornák szélesítésére is szüksége van. A beszerzési és értékesítési technikáinak fejlesztése elképzelhető az együttműködés (termelői csoportok, beszerzési és értékesítési szervezetek létrehozása) fokozásával,

az alternatív értékesítési csatornák (gabonatőzsde, közraktári jegyek tőzsdei kereskedelme (Gabonet)) alapos felkészülést követő kipróbálásával, rendszeres alkalmazásával. Ezekkel a megoldásokkal a termelők javíthatják tárgyalási pozíciójukat, illetve kínálati piaci helyzetben csökkenthetik függőségüket az adott térség gabonakereskedőtől, felhasználótól. További vizsgálatok szükségesek annak megválaszolására, hogy a termelők miért nem változtatnak az értékesítés időpontján. A kérdés megválaszolásakor véleményem szerint figyelembe kell vennünk, azt, hogy az országos raktárkapacitás bővülésen belül milyen mértékben nőtt a termelők raktárakkal való ellátottsága, azt, hogy a termelők jövedelem-, és likviditási helyzetének javulása elegendő mértékű-e a raktárkapacitás fejlesztéshez, a termelők értékesítési lehetőségeit, továbbá azt is, hogy az értékesítés időpontját az előzőeken túl a piaci kapcsolatok és a megszokás is jelentősen befolyásolják.

Az EU-csatlakozás hozta közvetlen kifizetések, beruházási támogatások, a gabonaintervenció megléte és a hatalmas közöspiac értékesítési és jövedelembiztonságot teremt az ágazatnak. Egy ilyen helyzetben minden feltétel adott a következő évek, évtized jövedelmező gazdálkodásának megalapozásához, még akkor is, ha a hazai támogatás összege nem éri el az EU-15-ökben alkalmazott szintet. Ugyanakkor a piacvédelem csökkenése, az intervenció várható megszüntetése, a földárak, a földbérleti díjak és a termelési költségek várható emelkedése, a gabonaárak reálértékének csökkenő tendenciája, a GMO növények terjedése, és a szomszédos nagy gabonatermesztési potenciállal rendelkező országokban (Ukrajna, Románia) a termelés esetleges felfutása miatt fel is kell készülnünk a verseny fokozódására. Ehhez a felkészüléshez jó alapot teremt az elmúlt, illetve a következő néhány év jövedelembővsége.

A mezőgazdaság egészét tekintve szükségesnek tartom mérlegelni, hogy indokolt-e egy olyan ágazatot a nemzeti költségvetésből évente 20 milliárd Ft-tal (12 ezer Ft/ha) támogatni, amely a közös költségvetésből legalább kétszer ekkora közvetlen kifizetésben részesül, továbbá olyan intézkedések védik a termelés jövedelmezőségét, mint az intervenció. Érdemes megfontolni az összeg újra-elosztását, és a mezőgazdaság egyéb, kevésbé támogatott, de jelentős ágazatának juttatni, figyelemmel a KAP támasztotta korlátokra.

EU-csatlakozásunk óta négy gabonapiaci év telt el. Ezért javaslom a későbbiekben megvizsgálni, hogy megállapításaim, a változások irányára vonatkozó előrejelzéseim az EU-csatlakozást követő hosszabb időszak történéseinek ismeretében is helytállóak-e.

Értekezésem keretei továbbá nem tették lehetővé, hogy a gabonapiacot érintő minden lehetséges területet megvizsgáljak, ezért további kutatások folytathatók a témában. Javasolt például a búza és kukorica termékeken kívüli egyéb gabonafélék hasonló jellegű vizsgálata, a tervezett gabonapiaci szabályozási változások gabonaárakra, termesztésre (Magyarországon és az EU-27-ben) gyakorolt hatásainak, vagy a gabona minőségi paraméterei változásainak vizsgálata.

AZ ÉRTEKEZÉSHEZ KÖZVETLENÜL VAGY KÖZVETETTEN KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Idegen nyelvű

1. **Kató N.** – Jancsok Zs. (2006): Does Hungary Have any Interest in the Maintenance of Direct Payments? *Georgikon for Agduculture* 16 (1) 2006, ISSN 0239-1260, 13-33 pp.
2. Jancsok Zs. – **Kató N.** – Nógrádi J. – CSeke Z. (2008): The Questionable Necessity of Changing Maize Intervention, *Bulletin of the Szent Istvan University*, 2008., ISSN 1586-4502., 195-203 pp.

Magyar nyelvű

1. **Kató N.** — Jancsok Zs. — Nógrádi J. (2006): Az első EU-s intervenció hatása a magyar gabonapiacra modellszámítás alapján, *Gyakorlati Agrofórum*, 2006. 17. évfolyam 9. szám, ISSN 1416-0927, 44-46 pp.
2. Rieger L. – Jancsok Zs. – **Kató N.** – Nógrádi J. (2005): Az intervenció gabonafelvásárlás kezdeti tapasztalatai, *Európai Tükör*, 2005. június, X.évf. 6. szám, ISSN 1416-6151, 49-61 pp.
3. Rieger L. – Jancsok Zs. – **Kató N.** – Nógrádi J. (2005): A közraktározás lehetősége az intervencióban, *Gyakorlati Agrofórum*, 2005. 16. évfolyam 5. szám, ISSN 1416-0927, 13-16 pp.
4. Rieger L. – Jancsok Zs. – **Kató N.** (2005): Gabonaintervenció – hogyan tovább? *Gyakorlati Agrofórum*, 2005. 16. évfolyam 4. szám, ISSN 1416-0927, 44-46 pp.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ELŐADÁS KIADVÁNYBAN MEGJELENVE

Idegen nyelvű

1. Nógrádi J.- Cseke Z.- **Kató N.**- Jancsok Zs. (2007): Regional developments of intervention-buying in of cereals in Hungary int he first two economics years, 6th International Conference of PhD Students, Miskolc, 12-18 August 2007, ISBN 978-963-661-783 Ö, 307-313 pp.
2. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2002): The cereal buying up sistem in the European Union and in Hungary- How can we prepare for accessing?
Gödöllő, 17-18. October, 2002., 2nd International Conference for Young Researchers, Szent István University Gödöllő, ISBN: 963 9483 05 2ö (ISBN 963 9483 06 9), 141-146. pp.

3. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2002): The application-opportunity of the intervention system in cereal sector in Hungary before accessing the European Union
XLIV. Georgikon Napok, Nemzetközi, hazai agrárpolitikai és termékpiaici trendek, Keszthely, 2002. szeptember 26-27., (kiadványban abstract, CD-n full paper) 6 p.
4. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2002): The overview and the comparison of the cereal buying up system in the European Union and in Hungary
XLIV. Georgikon Napok, Nemzetközi, hazai agrárpolitikai és termékpiaici trendek, Keszthely, 2002. szeptember 26-27., (kiadványban abstract, CD-n full paper) 7 p.
5. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2001): The Present and the Future of Corn Market Regulation in Hungary
Gödöllő, 4-5. September, 2001., 1st International Conference for Young Researchers, Szent István University Gödöllő, ISBN: 963 9256 50 1, 158-162 pp.

Magyar nyelvű

1. Nógrádi J.- Bánhegyi G.- Cseke Z.- Jancsok Zs. – **Kató N.** (2007): Az euró-forint árfolyam változásainak hatása az intervenció felvásárlásra
II. Pannon Gazdaságtudományi Konferencia, „A fenntartható fejlődés és vidékfejlesztés, II. Agrárpiaici folyamatok és a piacsabályozás eszközrendszere” szekció, Pannon Egyetem, Veszprém, 2007. június 7., full paper, kiadás alatt
2. Nógrádi J.- Cseke Z.- **Kató N.**- Jancsok Zs. (2006): Az intervenció felvásárlás regionális alakulása hazánkban
Fiatal Regionalisták V. Országos Konferenciája, „A regionális fejlődés új tényezői” szekció, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2006. november 10-11., abstract
3. Nógrádi J.- Cseke Z.- **Kató N.**- Jancsok Zs. (2006): Az intervenció raktározás alakulása a Nyugat-dunántúli régióban
Fiatal Regionalisták V. Országos Konferenciája, „A regionális fejlődés új tényezői” szekció, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2006. november 10-11., abstract
4. **Kató N.** – Jancsok Zs. – Nógrádi J. (2006): Az első EU-s gabonaintervenció egyenlege Magyarországon- modellszámítás alapján
XLVIII. Georgikon Napok, 48th Georgikon Scientific Conference, „Agrárgazdaság, vidék, régiók multifunkcionális feladatok és lehetőségek”, Az EU közös piaca, marketing szekció, Keszthely, 2006. szeptember 21-22., ISBN 963 9639 11 7, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 7 p.
5. Nógrádi J. – Cseke Z. – **Kató N.** – Jancsok Zs. (2006): Az intervenció piaci hatásai
XLVIII. Georgikon Napok, 48th Georgikon Scientific Conference, „Agrárgazdaság, vidék, régiók multifunkcionális feladatok és lehetőségek”, Az EU közös piaca, marketing szekció, Keszthely, 2006. szeptember 21-22., ISBN 963 9639 11 7, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 5 p.
6. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2005): A felvásárlási és élelmiszerárak, valamint az agrárrolló alakulása EU-csatlakozásunkat követően
XLVII. Georgikon Napok és 15. ÖGA találkozó, Közép-Európa mezőgazdasága- lehetőségek és korlátok, Veszprémi Egyetem, Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, 2005. szeptember 29-30. CD-tár: CD/GN 2005/Teljes anyag FORMÁZOTT/Kató N.doc, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 7 p.
7. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2003): Magyarország és Európai Unió mezőgazdaságának szerkezeti összehasonlítása
II. Erdei Ferenc Tudományos Konferencia, ISBN 963 7294 46 0 (ISBN 963 7294 48 1), Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét, 2003. augusztus 28-29., II. kötet, 193-197. pp.

8. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2002): Az intervenciós felvásárlás alkalmazásának lehetősége a gabona ágazatban Magyarországon az EU csatlakozásig
XXIX. Óvári Tudományos Napok, Agrártermelés- életminőség, Mosonmagyaróvár, 2002. október 3-4., ISSN 1585-616X, CD-tár: CD:/ Agrárökonómia Szekció/ Jancsok.pdf, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 6 p.
9. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2002): Az Európai Unió és Magyarország gabona felvásárlási rendszerének ismertetése és összehasonlító elemzése
XXIX. Óvári Tudományos Napok, Agrártermelés- életminőség, Mosonmagyaróvár, 2002. október 3-4., ISSN 1585-616X, CD-tár: CD:/ Agrárökonómia Szekció/ Jancsok2.pdf, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 7 p.
10. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2002): Az Európai Unió és Magyarország gabona felvásárlási rendszerének ismertetése és összehasonlító elemzése
Tavaszi Szél 2002, A Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Hatodik Világtalálkozója, Gödöllő, 2002. április 12-14., abstract
11. Jancsok Zs. - **Kató N.** (2002): A közraktározás gyakorlata az Amerikai Egyesült Államokban és javaslat egyes elemeinek átvételére
Tavaszi Szél 2002, A Fiatal Magyar Tudományos Kutatók és Doktoranduszok Hatodik Világtalálkozója, Gödöllő, 2002. április 12-14. abstract
12. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2002): Magyarország és az Amerikai Egyesült Államok gabona közraktározási rendszerének összehasonlító elemzése
I. Országos Közgazdaságtudományi Doktorandusz Konferencia, Budapest, MTA, 2002. március 22-24. abstract
13. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2001): A közraktári hitel szerepe az agrárfinanszírozásban
VII. Ifjúsági Tudományos Fórum
Veszprémi Egyetem, Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar, Keszthely, 2001. március 29. CD-tár : CD:/ Közgazdaságtan- Agrárközgazdaságtan Szekció, (kiadványban abstract, CD-n full paper) 6 p.
14. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2001): A közraktári jegyes finanszírozás új perspektívái
Erdei Ferenc Emlékülés, Tudományos Konferencia, Agrárökonómia I. Szekció, Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét, 2001. augusztus 30., 117-122. pp.
15. **Kató N.** - Jancsok Zs. (2001): A gabonapiaci szabályozás az EU csatlakozás tükrében
Erdei Ferenc Emlékülés, Tudományos Konferencia, Marketing Szekció, Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar, Kecskemét, 2001. augusztus 30., 244-249. pp.

EGYÉB FOLYÓIRAT

1. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2001): Kibővítésre kerülnek a búza közraktározásához kapcsolódó támogatások, Pécs, 2001., *AGRONAPLÓ* V. évfolyam 7. szám, ISSN 1417-3255, 44. pp.

EGYÉB PUBLIKÁCIÓ

1. **Kató N.** (2006): A mezőgazdaság gazdasági szerepének alakulása EU csatlakozásunk után „Információs napok az Agropudencia Közhasznú Társaságnál 2006” szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2006. november 8.
2. **Kató N.** (2006): A 2004/2005-ös gabonaintervenció egyenlege Magyarországon- modellszámítás alapján, „Hogyan gazdálkodjunk sikeresen az EU-ban” szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2006. szeptember 27.

3. **Kató N.** (2005): A magyar mezőgazdaság teljesítménye az Európai Unió csatlakozásunkat követően, „A gabonaágazat helyzete a XXI. század elején” című szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2005. december 7.
4. **Kató N.** (2005): A közraktári hitelezés alapjai, „A gabonaágazat helyzete a XXI. század elején” című szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2005. december 7.
5. **Kató N.** (2005): A közraktározás alapjai, „A gabonaágazat jelene és jövője” című szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2005. november 9.
6. **Kató N.** (2005): A felvásárlási és élelmiszerárak, valamint az agrárrolló alakulása EU-csatlakozásunkat követően, „A gabonaágazat jelene és jövője” című szakmai program, Előadás, Budapesti Agrárkamara, 1073 Budapest, Dob utca 90., 2005. november 9.
7. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2005): Vészesen fogy az idő, Budapest, 2005, *Napi Gazdaság* XV. évfolyam 66. (3894.) szám, ISSN 1217-5501, 15. pp.
8. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2001): Van helye a raktárakban a gabonának Magyarországon- Rekordot döntöttek a közraktárak, Budapest, 2001., *Napi Gazdaság* XI. évfolyam 246 (3034.) szám, ISSN 1217-5501, 22. pp.
9. Jancsok Zs. – **Kató N.** (2001): Felfutóban a „raktárjegyes” kölcsönök Magyarországon- A bankok mellett idén már mind a három közraktár is hitelez, Budapest, 2001., *Napi Gazdaság* XI. évfolyam 174 (2962.) szám, ISSN 1217-5501, 6. pp.
10. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2003.):
A magyar gazdaság 2002-ben:
Kató N. (2003): Csökkent a mezőgazdaság hozzáadott értéke 56-62 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/35/45/17/MG2002Q4.pdf>
11. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2003.):
A magyar gazdaság 2003/1:
Kató N. (2003): Csökkent a mezőgazdaság hozzáadott értéke 51-55 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/35/45/15/MG2003Q1.pdf>
12. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2003.):
A magyar gazdaság 2003/2:
Kató N. (2003): Mezőgazdaság 31-33 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/35/45/04/MG2003Q2.pdf>

13. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2003.):
A magyar gazdaság 2003/3:
Kató N. (2003): Mezőgazdaság 31-34 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/35/33/55/MG2003Q3.pdf>

14. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2004.):
A magyar gazdaság 2003-ban:
Kató N. (2004): Mezőgazdaság 30-32 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/35/33/57/MG2003Q4.pdf>

15. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2004.):
A magyar gazdaság 2004/1:
Kató N. (2004): Mezőgazdaság 30-33 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.hu/dokk/binary/36/99/16/MG2004q1_final.pdf

16. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2004.):
A magyar gazdaság 2004/2:
Kató N. (2004): Mezőgazdaság 31-34 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.hu/dokk/binary/44/31/23/mg2004q2.pdf>

17. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2004.):
A magyar gazdaság 2004/3:
Kató N. (2004): Mezőgazdaság 31-33 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.hu/dokk/binary/46/22/89/MG_2004Q3.pdf

18. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2005.):
A magyar gazdaság 2004-ben:
Kató N. (2005): Mezőgazdaság 31-33 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.gov.hu/data/58898/MG_2004_q4.pdf

19. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2005.):
A magyar gazdaság 2005/1:
Kató N. (2005): Mezőgazdaság 17-18 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.gov.hu/data/81195/2005Q1.pdf>

20. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2005.):
A magyar gazdaság 2005/2:
Kató N. (2005): Mezőgazdaság 17-19 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.gov.hu/data/81195/2005Q1.pdf>

21. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2005.):
A magyar gazdaság 2005/3:
Kató N. (2005): Mezőgazdaság 18-20 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.gov.hu/data/81195/2005Q1.pdf>

22. **Kató N.** (2005): A felvásárlási és élelmiszerárak, valamint az agrárrolló 2005. évi alakulásának elemzése
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.gov.hu/data/388714/Mg_arak_2005.pdf

23. **Kató N.** (2005): A magyar élelmiszergazdaság külkereskedelmi teljesítményének alakulása, illetve az abban bekövetkezett fő változások EU-csatlakozásunkat követően
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.gov.hu/data/361319/Mg_kulker_EU_utan__2_.pdf

24. **Kató N.** (2005): A mezőgazdasági felvásárlási árak, az élelmiszerárak és az agrárrolló alakulása 2004-ben
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
http://www.gkm.gov.hu/data/111094/Ellelmiszerar_valtozas_netre.pdf

25. A Gazdasági és Közlekedési Minisztérium Közgazdasági Főosztálya (2006.):
A magyar gazdaság 2006/1:
Kató N. (2006): Mezőgazdaság 18-19 pp.
Gazdasági és Közlekedési Minisztérium honlapja:
<http://www.gkm.gov.hu/data/81195/2005Q1.pdf>

HIVATKOZÁSOK

1. Rieger L. – Szőke Gy. (2006): A 2004-2005. évi gabonaintervenció jellemzői Magyarországon, *Európai Tükör*, XI. évfolyam 2. szám, 2006. február, ISSN 1416-6151, 64-78. pp.
2. Cseke Z. - Nógrádi J. (2006): Az intervenciók raktározásában rejlő piaci lehetőségek az agrárgazdaság számára
XLVIII. Georgikon Napok, 48th Georgikon Scientific Conference, „Agrárgazdaság, vidék, régiók multifunkcionális feladatok és lehetőségek”, Az EU közös piaca, marketing szekció, Keszthely, 2006. szeptember 21-22., ISBN 963 9639 11 7, 6 p.
3. Rieger L.- Szőke Gy (2007): Implications of the Two Super Large Hungarian Cereal Interventions (2004/05 and 2005/06), Agricultural Economics and Transition" Joint IAAE-EAAE, konferencia kiadvány